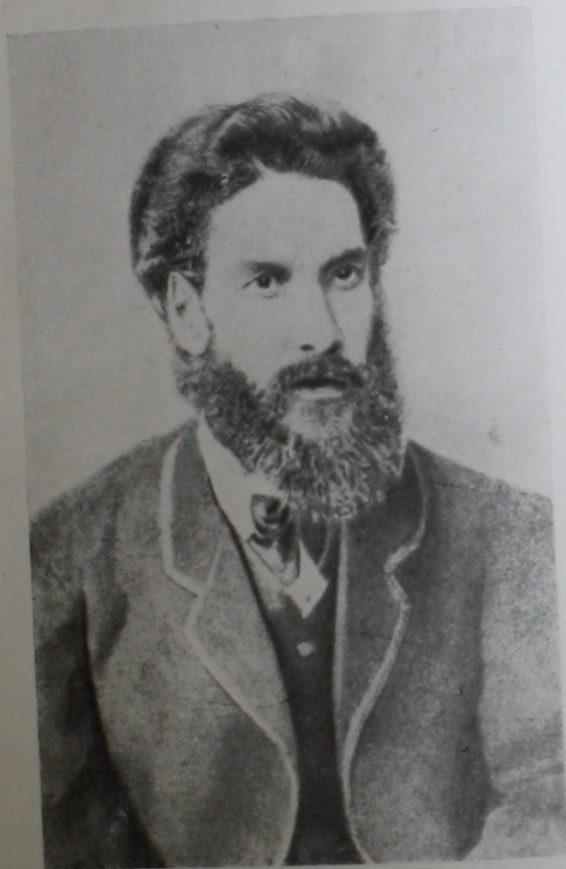

П 82 Б.2
Б 63

НЕШО БОНЧЕВ

Нешо Бончев

Н Е Ш О Б О Н Ч Е В

ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА
и ПУБЛИЦИСТИКА

*Под редакцията
на Петър Динеков*

СОФИЯ • 1962

Б Ъ Л Г А Р С К И П И С А Т Е Л

ЗА КНИГАТА «ПРИДУНАВСКА БЪЛГАРИЯ»

Отдавна се чувствуваше липсата на съчинение по историята и географията на Турция, тъй като сведенията за тая страна и особено за нейното население са извънредно оскъдни. По-скоро могат да се намерят описания на най-отдалечените кътове на Африка и населяващите ги племена, отколкото каквото и да е задоволително описание на народите, които живеят в центъра на Европа и привличат постоянно вниманието на всички политици и дипломати. Чужденците впрочем по-малко би трябвало да чувствуват тоя недостатък и по-леко биха могли да задоволят любопитството си да се запознаят с Турция, тъй като там все пак има съчинения и дори твърде сериозни, по историята и географията на Турция, като знаменитото описание на Отоманската империя от Мураджа д'Осон, рядкото съчинение на Ами Буге, историята на Хамер, Цинкайзен, за популярно четене писмата за Турция на Убичини, «Славяните в Турция» на Сиприен Робер и др.

Макар че това са до известна степен стари съчинения, но все пак те са все още незаменими трудове с много достоинства. Руската публика не притежава нищо подобно, при се че по общо мнение тя повече от всички е заинтересована от съдбата на свои-

те съседи. Работата е ясна: Русия е призована да реши съдбата на Европейския изток, да прокара граница между Азия и Европа, между хищниците и мирните населения, между варварството и просвещението. Такава задача исторически е преминала към нея от стара Гърция и Византия, които, като изтощиха всичките си сили в борбата, не можаха да я решат. И въпреки това най-малко познава Турция. Да запълни тая липса се е наело, както и трябваше да се очаква, Географското дружество и издаде чудовищния превод на съчинението на немския учен Каниц «Придунавска България». Именно върху тая книга се нахвърли четещата и интересуващата се от събитията в Турция публика; предимно военните, на които предстоеше път към Дунав, се заеха да четат и изучават страната и Източния въпрос. Списанията също се заловиха с нея и почнаха да печатат извлечения за запознаване на незнаещата публика. Разхвалиха я и я превъзнесоха до небесата, но критически никой не я оцени. Очевидно, тоя въпрос малко интересува пишещите люде; събитията ги изненадаха над разрешението на други световни въпроси, от които те и сега не отстъпват, а за този се оказаха неподготвени.

Съчинението на Каниц е замислено в твърде големи размери, отдавна е излязъл и вторият том, но ще се ограничи тук само с онова, което се появи в руски превод, именно първия том. . . Задачата, която авторът си е поставил, е твърде сложна и сериозна. Ясно е, че той е искал да даде пълно описание на Придунавска България и нейното население в географско, историческо, религиозно, статистическо и друго отношение. Но ако съдим по това, което намираме в първия том, такава задача едва

ли е по силите на почтения автор. Не му достига нито наблюдателност, нито сериозност, нито уседчивост за такъв труд. В тоя том поне не се вижда нито едно от тия качества. Тук, в десетте глави, ние виждаме просто на просто пътни бележки на картограф — безсъдържателни, многословни, несвързани. Авторът започва почти всяка глава с това, че когато той в 1862 г. за първи път посетил България, намерил населението силно възбудено: навсякъде виждал събрания, горещи препирни, тълпи с прошения в приемните на обществените учреждения и пашите. Читателят очаква продължение за изхода на това движение, но нищо не намира, самият автор забравя за това и започва да разказва за новите порядки в Турция. Но какви са тия нови порядки? Това са новите хора на Турция и особено великият администратор Мидхад паша, в когото, изглежда, авторът е влюбен не на шега; с такава нежност той заговаря за него едва ли не във всяка глава. Той се е побъркал с тоя Мидхад. Постоянно четеш: от тия нови хора Турция трябва да чака обнова и възраждане; Мидхад и нему подобните, каквито сега немалко са се появили, показват, че Турция има в себе си жизнена сила и ще отиде далече по пътя на прогреса и пр. На едно място той е дръзнал да сравни тоя варварин-реформатор с Петър Велики. Даже е противно да се помисли. Но какво особено е извършил тоя администратор и реформатор, от книгата не става ясно; авторът говори, че той прокара хубави шосета от Видин и Русчук до София, Ниш и т. н., които за Турция имат голямо стратегическо значение. Повече нищо. Затова пък почти във всяка глава се разказва за незадоволителността на картите на Турция и за заслугите на автора в това отноше-

ние, и то съвършено излишно, защото в края на книгата на тоя въпрос е посветена цяла, твърде обстойна глава.

Всъщност, в първата част няма никаква Придунавска България, защото се описва парче земя, която се заключава между Лом Паланка, Пирот, Ниш, река Тимок и Дунав, която съставя една петдесета част от цяла Придунавска България. Пътувайки по тия места, за да изучи слабо известната местност и да състави по-точна и обстойна карта, авторът е правил бележки за своя маршрут, за археологическите находки, надписи и пътища, останали от римско време, за характера на изследваната от него страна, направлението на реките и планините, местоположението на преминатите от него и нанесени на картата градове и градчета. Всичко това е прекрасен труд, за който можем само да благодарим на автора, особено за картата, в която са внесени повече от сто досега неизвестни места. Ако авторът се бе ограничил само с тая страна на работата, т. е. ако бе прибавил към картата бележки и пояснения за начина на състоянието и т. н., то нищо, но той се е заел да описва нравите и обичаите на българското население по слухове и по някои тъмни книжки и книгата му е загубила своята сериозност. Самият той не се е интересувал от народа, не го е изучавал и не се е опитал да вникне в неговия бит, което е и естествено при незнание на българския език. Него изключително го занимава страната, а не хората, които я населяват. Но в такъв случай не трябваше да се впуска да разсъждава с чужд глас, без всякаква проверка и критичност. Тогава не би се появила на свят първата глава с историческия очерк, който изобличава автора в непознаване на предмета; не би

излязъл и онзи безсмислен брътвеж за нравите и обичаите на българите, в които последните се явяват едва ли не идиоти. И като че ли нарочно всички, които се заемаха да правят извадки от книгата на Каниц, представяха на публиката тия две най-несполучливи в цялата книга глави и от тях се стараеха да извлекат черти за характеристика на народа.

Всъщност, тия характеристики и присъди за цяла една нация рядко биват сполучливи, а още по-малко, когато са съставени въз основа на неточни и неверни наблюдения. Каниц не е изучавал сам, а е разпитвал този-онзи от познатите си и е заемал от сборника на Чолаков, който не заслужава никакво внимание. Обичаите и обредите, както и народните песни се записват там, където те са се запазили в най-добър вид, а не там, където са загубили своето значение и където народът вече не разбира смисъла им, а механически съблюдава някои части от обреди, като често сам се подиграва и смее на това, което върши. Горепосоченият сборник е съставен от невещ човек тъкмо в такива места. А Каниц върху него е основал своите сериозни очерки на нравите. Ще приведем някои примери, които потвърждават това мнение. Говорейки за епическата поезия у българите, той на стр. 60 съобщава, че в най-ново време са се явили у българите хайдушки песни, възпяващи Хаджи Димитър, Караджата, Филип Тотю, но че изобщо българите нямат епически песни, нямат и еднострунна гусла, а само гайда. А при това всички знаят, че хайдушките песни, из които се състоят в по-голямата си част епическите песни, са се появили не в най-ново време и възпяват не Ф. Тотю и други малонизвестни авантюристи

от Румъния, а съществуват от отдавнашни времена и възпяват Стоян войвода, Индже, Страхил, жените-войводи Бояна, Рада, Тодорка и др. Тия песни, макар и да отстъпват на сръбските по пълнота и външна обработка на стиха, имат обаче други предимства, които отдавна бяха отбелязани и оценени от учения Безсонов. Колкото до гуслата, то българите имат еднострунна и триструнна и други музикални инструменти, но всичко това постепенно изчезва, тъй като и самата епическа поезия е завършена и нищо ново не създава.